

Pasternak "Doctor Zhivago" and "Master and Margarita" M. Bulgakov). Scientific Journal of K. D. Ushinskyi South Ukrainian National Pedagogical University. Odessa, 1/2. 97-106.

18. Biletska I. O. (2004). Education of value attitude to another person in younger teenagers in the process of unleashing moral tasks. PhD thesis. Kiev, 219.
19. Gazniuk L. M. (2008). Philosophical sketches of existential-somatic being: monograph. Kiev, 368.
20. Zagorodnyuk T. M. (2011). Education is a sense of utility for another as moral value of the teenager. PhD thesis. Kiev, 16.
21. Biletska I. O. (2003). The content and the structure of another person's value. Science and modernity: collection of scientific works of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. 36-46.
22. Astashova N. A. (2000). Teacher: problem of choice and formation of values. Moscow, 272.
23. Zhurba K. O., Konovets S. V., Shilna I. M. (2016). Specially oriented methodology of education of moral consciousness of growing personality: methodological recommendations. Kharkov, 176.
24. Kyrmach G. A. (2014). Education at high school students values of another person in extra-day activity. PhD thesis. Kiev, 259.
25. Zhurba K. O., Konovets S. V., Shilna I. M. (2016). Specially oriented methodology of education of moral consciousness of growing personality: methodological recommendations. Kharkov, 176.
26. Kanishevskaya L. V. (2013). Methodical support of the process of forming the family values of high school students of boarding schools. Pedagogical education: theory and practice. Pedagogics. Kiev, 19. 39-42.
27. Tretiak O. P. (2014). Education of value attitude to man in younger pupils in the educational process. PhD thesis. Kiev, 259.
28. Kremen V. G. (2010). Philosophy of human centrism in the educational space. Kiev, 520.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).29
УДК 371.9+305.908.161+305.908.162+613.7

Форостян Ольга
доктор педагогічних наук, професор
ДЗ «Одеський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Терзі Пилип
кандидат педагогічних наук, доцент
ДЗ «Одеський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ГРІ У ФУТБОЛ

Сучасною тенденцією освіти в Україні є перехід від навчання дітей з особливими освітніми потребами у системі спеціальної освіти до інклюзивного навчання у загальноосвітніх школах. За таких умов виникла потреба перегляду, переоцінки і переосмислення методичних засобів і прийомів навчання дітей з порушеннями слуху відповідно до сучасних вимог. Оволодіння технічними прийомами володіння м'ячем може стати потужним засобом корекції і удосконалення координації рухів у дітей зі знизеним слухом. Тому перегляду і адаптації потребують методики навчання дітей з порушеннями слуху фізичних вправ, що можуть бути використані вчителем в інклюзивних класах на уроках фізкультури. Метою нашого дослідження є пошук ефективного поєднання різних наочних засобів при навчанні дітей з порушеннями слуху технічних дій у футболі. З'ясовано, що для дітей, які мають стійкі розлади слуху застосування показу і демонстрації є недостатнім при навчанні руховим діям, а можливість застосування словесних методів навчання обмежена. Натомість особливого значення для цього контингенту дітей набуває не лише показ фізичних вправ учителем, а й писемне мовлення. Розроблена нами методика навчання передбачає застосування спеціально розроблених плакатів з описанням техніки виконання елементів футболу та ілюстрацій кожної фази рухової дії показала високу ефективність. Описана методика навчання технічним діям у футболі для дітей з порушеннями слуху і критерії оцінки деяких контрольних вправ можуть бути застосовані тренерами і вчителями фізичної культури, які працюють в інклюзивних класах.

Ключові слова: наочність, глухі, методи навчання, футбол, критерії оцінки.

Ольга Форостян, Филипп Терзи *Использование наглядности при обучении детей с нарушением слуха игре в футбол.* Современная тенденция в образовании в Украине - переход от обучения детей с особыми образовательными потребностями в системе специального образования к инклюзивному образованию в средних школах. В таких условиях необходимо пересмотреть, переоценить и переосмыслить методы и приемы обучения детей с нарушениями слуха в соответствии с современными требованиями. Овладение техникой владения мячом может стать мощным инструментом для коррекции и улучшения координации движений у детей с потерей слуха. Следовательно, методы обучения детей с нарушениями слуха физическим упражнениям, которые могут быть использованы учителем в инклюзивных классах на уроках физкультуры, должны быть пересмотрены и адаптированы к современным условиям.

Цель нашего исследования - найти эффективную комбинацию различных наглядных методов обучения для детей с нарушениями слуха техническим действиям в футболе. Было обнаружено, что для детей с нарушениями слуха использование показа двигательного действия учителем и демонстрации на экране недостаточно при обучении двигательным действиям, а возможность использования устных методов обучения ограничена. Одновременно особое значение для этого контингента детей приобретает не только показ движения учителем, но и письменная речь. Разработанный нами метод обучения предполагает использование плакатов, описывающих технику выполнения элементов футбола и иллюстрации каждого этапа двигательных действий, показал высокую эффективность. Описанный метод обучения техническим действиям в футболе для детей с нарушениями слуха и критерии оценки некоторых контрольных упражнений могут применяться тренерами и учителями физкультуры, работающими в инклюзивных классах.

Ключевые слова: наглядность, глухие, методы обучения, футбол, критерии оценки.

Olha Forostian, Pylyp Terzi Use of visual equipment in teaching children with hearing impairments playing football. The current trend in education in Ukraine is the transition from the education of children with special educational needs in the system of special education to inclusive education in secondary schools. Under such conditions, there is a need to revise, re-evaluate and rethink the methods and techniques of teaching children with hearing impairments in accordance with modern requirements. Mastering the techniques of ball possession can be a powerful tool for correcting and improving coordination of movements in children with hearing loss. Therefore, the methods of teaching children with hearing impairments physical exercises that can be used by the teacher in inclusive classes in physical education classes need to be revised and adapted.

The aim of our study is to find an effective combination of different visual aids in teaching children with hearing impairments technical actions in football. It was found that for children with persistent hearing impairments, the use of demonstration and demonstration is insufficient in learning motor actions, and the possibility of using verbal teaching methods is limited. Instead, not only the physical education of the teacher, but also the written speech acquires special significance for this contingent of children. The training method developed by us involves the use of specially designed posters describing the technique of performing elements of football and illustrations of each phase of motor action has shown high efficiency. The described method of teaching technical actions in football for children with hearing impairments and the criteria for evaluating some control exercises can be applied by coaches and physical education teachers working in inclusive classes.

The purpose of our study is to find an effective combination of different methods of visual education of children with hearing impairments to perform technical actions in football. It was found that for children with hearing impairments, the use of a teacher's demonstration of motor action and demonstration on the screen is not enough when learning motor actions, and the possibility of using oral teaching methods is limited. At the same time, not only the teacher showing the movement, but also the written language is of particular importance for this contingent of children. The training method we developed involves the use of posters describing the technique of performing football elements and illustrations of each stage of motor actions, and has shown high efficiency. The described method of teaching technical actions in football for children with hearing impairments and the criteria for evaluating some control exercises can be used by trainers and physical education teachers working in inclusive classes.

Key words: clarity, deaf, teaching methods, football, evaluation criteria.

Постановка проблеми. В останні роки значно змінилася політика держави щодо навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Сучасною тенденцією освіти в Україні є перехід від освіти таких дітей у системі спеціальної освіти до інклюзивного навчання. За таких умов нагальною є потреба перегляду, переоцінки і переосмислення методичних засобів і прийомів навчання дітей з порушеннями слуху відповідно до сучасних вимог. Водночас такого перегляду і адаптації потребують і методики навчання дітей з порушеннями слуху фізичних вправ зокрема і навчанню технічних дій у футболі зокрема.

Аналіз літературних джерел. Внаслідок ураження слуху у дітей спостерігаються порушення розвитку всіх аспектів мови, а в деяких випадках - її відсутність Є. М. Мастюкова (1992), що обмежує можливість мислення, відображається на особливостях поведінки - замкнутості, небажання вступати в контакт.

Т. В. Розанова (1978) відмітила, що розвиток пам'яті глухих дітей також має свої особливості: при мимовільному запам'ятовуванні наочного матеріалу школярі, що не чують, за всіма показниками розвитку образної пам'яті відстають від чуючих однолітків; у молодшому шкільному віці глухі діти мають менш точні образи пам'яті, тому плутають місця розташування предметів, подібних за зображенням або за їх функціональним призначенням.

Розвиток уваги в глухих дітей відбувається дещо інакше ніж у їх чуючих однолітків та істотно впливає на ефективність навчання (Л. П. Носкова, Н. Д. Соколова й ін., 1993; Л. П. Григор'єва, 2002). Часткове або повне виключення аферентації слухового аналізатора порушує механізми, що забезпечують нормальне функціонування мозку, що призводить до обмеження його природної активності. Внаслідок порушення слухового аналізатора дитини з її навколишнього середовища виключаються звучні об'єкти, що залучають увагу, тобто в дітей не формується слухова увага. У багатьох дітей з порушенням слуху дуже рано відзначається концентрація уваги до губ людини, яка говорить, що свідчить про пошук самою дитиною компенсаторних засобів, роль яких бере на себе зорове сприйняття (Т. Г. Богданова, 2002). Як зазначав ще Л. С. Виготський, навчання дітей зі стійкими порушеннями слуху, повинно йти "обхідними шляхами" з урахування особливих умов сприймання мовлення дитиною й об'єктивних закономірностей розвитку її мовленнєвої функції. Як зазначає І. М. Ляхова (2017), у зв'язку з цим у роботі зі школярами які мають порушений слух, доцільна активна участь зорового аналізатора та використання специфічних форм мовлення. Отже, особливого значення для цього контингенту дітей набуває

не лише показ фізичних вправ учителем, а й писемне мовлення.

В умовах навчання дітей з порушеннями слуху є доцільним використання писемної мови за думкою й низки інших авторів Р. М. Боскіс, А. Г. Зикеев, К. В. Комаров, Ф. Ф. Рау, М. К. Шеремет та інші. Як перевагу такої мови для цієї категорії дітей ці автори зазначають можливість повторного перечитування тексту, його аналізу. І. М. Ляхова (2017) досліджуючи питання використання вербальних та наочних методів навчання школярів з порушеннями слуху в процесі фізичного виховання, робить висновок, що під час проведення організованої рухової діяльності цілком прийнятним є використання писемної форми викладення мовленнєвого матеріалу (спортивної термінології, графічного зображення фізичних вправ, способів пересування, організаційно-методичних вказівок, тощо). При цьому, авторка окремо зазначає, що питання полягає лише в тому, на якому етапі вивчення рухової дії застосовувати таку форму мовлення і найбільш доцільним вважає застосування карток з назвами фізичних вправ і рухових дій на початковій стадії їх розучування. Ми цілком погоджуємось з авторкою у цьому питанні, але хотіли би зауважити, що при роботі з дітьми, які мають стійкі порушення слуху застосування писемної мови не є доцільним вважати словесним засобом навчання. У роботі з цією категорією дітей цей засіб набуває усіх ознак наочності і повинен бути віднесеним до наочних засобів навчання. На нашу особисту думку, з огляду на те, що як ми зазначали вище, в українській освіті відбувається перехід до інклюзивної форми навчання, ми маємо переосмислити можливість, доцільність та переваги використання різних методів навчання дітей з вадами слуху з оглядом на те, що у масових школах учитель фізичної культури (тренер) не володіє навичками жестової мови, а помічник вчителя (за наявності) у більшості випадків не володіє відповідними навичками для перекладу на жестову мову спортивних термінів та понять взагалі і у футболі, зокрема. У таких умовах ускладнюється і набуває специфічних особливостей процес використання усної мови у навчанні фізичних вправ та рухових дій, отже є неможливим використання більшості словесних методів навчання, або значне зниження ефективності їх використання.

Діти з порушенням слуху, мають певні особливості рухової сфери, висвітлені у багатьох роботах вітчизняних вчених, що у тому числі узагальнені у наших попередніх дослідженнях (2000-2019 рр.), водночас не мають жодних протипоказань щодо занять спортивними іграми і зокрема щодо занять футболі, елементи якого є невід'ємною частиною шкільної програми з фізичної культури. Оволодіння технічними прийомами володіння м'ячем може стати потужним засобом корекції і удосконалення координації рухів у дітей зі зниженим слухом. Водночас ми спостерігаємо відсутність методичної літератури щодо організації уроків фізичної культури або занять футболі у позаурочний час для дітей з порушеннями слуху з обліком специфіки їхнього психофізичного розвитку, що можуть бути використані учителем фізичної культури як у спеціальних школах, так і учителями масових шкіл, які працюють в інклюзивних класах, а також тренерами-викладачами з футболу при організації позаурочних занять з футболу з глухими та слабочуючими дітьми.

Мета статті (постановка завдань). Результати досліджень низки авторів Т. Г. Богданова (2002), Л. С. Виготський (1983), І. М. Ляхова (2017), а також наші власні спостереження, свідчать, що діти зі стійким порушенням слуху мають певні труднощі у перемиканні та розподілі уваги, внаслідок чого мають гірше, ніж нормальночуючі однолітки координацію рухів та нижчий рівень просторової орієнтації. І. М. Ляхова (2017), вважає що для глухих дітей молодшого шкільного віку пріоритетним є розподіл уваги до зон обличчя та грудей виходячи зі специфіки їхнього спілкування. Тому всі рухові дії губ, рук і верхньої частини тулуба, які потрапляють у поле зору глухих дітей, мають для них першочергове значення. На точність рухів ногами вони майже не звертають уваги.

А. А. Івахненко (2014) переконливо довела позитивний вплив занять рухливими іграми на психофізичний стан глухих дітей. Такі ствердження авторки дозволяють нам вважати, що вправи з елементами футболу, а саме засвоєння таких основних технічних елементів, як передача і зупинка м'яча, ведення м'яча, жонглювання м'ячем, передачі і удари на точність, а також гра за спрощеними правилами, матимуть позитивний вплив на психофізичний розвиток дітей зі зниженим слухом.

Основним призначенням слухового аналізатора є сприймання та перероблення усної мови. На думку Т. Г. Богданової (2002), Р. М. Боскіс (1963), Л. А. Головчиц (2001), Ф. Ф. Рау (1973), І. М. Соловйова (1971), Ж.Ф.Шиф (1968) та ін. однією з основних причин відставання за рівнем психофізичного розвитку дітей зі стійкими розладами слуху від норми є відсутність або різке недорозвинення мовного спілкування й засобів невербальної комунікації (жестів, міміки та ін.). Висновки інших авторів і наш власний досвід свідчать, що діти зі зниженим слухом у яких більше збережена вестибулярна функція, наділені кращими функціональними та моторними можливостями (Н. Г. Байкіна, 2003; С. П. Євсєєв, Л. В. Шапкина, 2000; О. В. Колишкін, 2002; І. М. Ляхова, 2017).

Оскільки, на початковому етапі навчання у загальній практиці широко, використовують в першу чергу словесні засоби навчання, а при роботі з дітьми, які мають значне зниження слуху або є глухими використання усної мови має значні обмеження, а використання письмової мови фактично є наочним засобом навчання ми сконцентрували власну увагу на пошуках ефективного використання наочних засобів навчання цієї категорії дітей технічними діями у футболі. Аналіз доступної нам літератури показав, що раніше такі дослідження не проводились.

З огляду на вищесказане метою нашого дослідження є аналіз ефективності застосування різних наочних засобів при навчанні дітей з порушеннями слуху технічних дій у футболі.

Оцінка ефективності різних наочних засобів навчання є неможливою без певної адаптації існуючих систем оцінки технічних дій футболістів відповідно психофізичним можливостям дітей з порушеннями слуху, тому в ході дослідження ми вирішували наступні завдання:

1. Узагальнення теорії та практичного досвіду у галузі навчання дітей з вадами слуху фізичним вправам, методики навчання технічних дій у футболі та контролю якості виконання технічних дій юних футболістів.
2. Проведення дослідження ефективності застосування різних наочних засобів навчання дітей з порушеннями слуху технічних дій у футболі на етапі початкового засвоєння.

– Узагальнення результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В ході дослідження діти повинні були засвоїти такі технічні дії: передача м'яча у парах на точність на відстані 7 м. Ведення м'яча вісімкаю на техніку з урахуванням часу виконання. Удар по воротах з відстані 7 м. Жонглювання м'ячем. Всі контрольні вправи є частиною змісту програми модуля "футбол" для масових шкіл. Результати виконання тестових завдань оцінювалися за 12-бальною шкалою.

З метою стандартизації оцінки ми окремо розробили наступні критерії оцінювання для кожного тестового завдання.

Критерії оцінювання передач на точність. У таблиці оцінювання навчального нормативу, що представлена у програмі вказано лише необхідну кількість вдалих передач, причому наприклад за 5 влучних передач з 5 можна отримати 11 або 12 балів, причому не уточнено за що саме учитель має знизити тестовий бал. Ми пропонуємо уніфіковану систему оцінки з урахуванням особливостей техніки виконання згідно якою такого питання не виникатиме.

1 бал - учень з 5 спроб спромігся один раз зупинити м'яч, але не виконав жодної влучної передачі партнеру (у коридорі 3 м).

2 бали - учень зробив 3 успішні зупинки м'яча і жодної вдалої передачі.

3 бали - учень вдало приймає і зупиняє м'яч, виконати вдалу передачу не зміг.

4 бали - учень робить помилки в окремих випадках при прийомі м'яча при і виконав 1 вдалу передачу.

5 балів - учень виконав 2 передачі вдало і 2 або більше разів припустився помилок при прийомі м'яча.

6 балів - учень виконав 2 передачі вдало, не припустився помилок при прийомі м'яча.

7 балів - учень виконав 3 вдалі передачі і 2 або більше разів припустився помилок при прийомі м'яча.

8 балів - учень виконав 3 передачі вдало, не припустився помилок при прийомі м'яча.

9 балів - учень виконав 4 вдалі передачі і 2 або більше разів припустився помилок при прийомі м'яча.

10 балів - учень виконав 4 передачі вдало, не припустився помилок при прийомі м'яча.

11 балів - учень виконав 5 вдалих передач партнеру кожен раз виконуючи зупинку м'яча.

12 балів - учень виконав 5 результативних передач партнеру без зупинки м'яча.

Помилкою при прийомі м'яча, який попадає влучно в межах коридору 3 м вважається вихід вперед назустріч м'ячу за лінію, зупинка м'яча руками, невдала спроба зупинити м'яч.

Критерії оцінювання удару по воротах в відстані 7 м.

1 бал - учень жодного разу не влучив у ворота, під час усіх спроб неправильно виконував удар по м'ячу.

2 бали - учень жодного разу не влучив у ворота, 2 або більше раз виконав удар по м'ячу правильно

3 бали - учень жодного разу не влучив у ворота, удар по м'ячу під час усіх спроб виконує правильно м'яч летить на відстані менше половини метра від воріт.

4 бали - учень 1 раз влучив у ворота.

5 балів - учень 2 рази влучив у ворота, але робив помилки при виконанні удару по м'ячу.

6 балів - учень 2 рази влучив у ворота, не зробив помилок при виконанні удару по м'ячу.

7 балів - учень 3 рази влучив у ворота, але робив помилки при виконанні удару по м'ячу.

8 балів - учень 3 рази влучив у ворота, не зробив помилок при виконанні удару по м'ячу.

9 балів - учень 4 рази влучив у ворота, але робив помилки при виконанні удару по м'ячу.

10 балів - учень 4 рази влучив у ворота, не зробив помилок при виконанні удару по м'ячу.

11 балів - учень 5 разів влучив у ворота.

12 балів - учень 5 разів влучив у ворота робить потужний удар з розбігу

Критерії оцінювання техніки ведення м'яча вісімкаю

1 бал - під час виконання вправи учень втратив м'яч і не зміг його наздогнати і зупинити і закінчити вправу.

2 бали - під час виконання вправи учень втратив м'яч кілька разів, але наздоганяв і виконав вправу до кінця.

3 бали - під час виконання вправи учень один раз втратив м'яч, але зупинив і закінчив вправу.

4 бали - учень виконав вправу пересуваючись пішки, м'яч під час виконання вправи кілька разів торкався фішек, або віддалявся від фішек менш ніж на 2 м.

5 балів - учень виконав вправу пересуваючись пішки, один раз торкнувся м'ячем фішки, м'яч не віддалявся від фішек більше 2 м.

6 балів - учень виконав вправу пішки, жодного разу на торкнувся перешкоди та не віддалився від фішек більш ніж на 1,5 м.

7 балів - учень виконав вправу рухаючись підтюпцем, більше 2-х разів м'яч торкався фішки, або віддалявся на відстань 2 м.

8 балів - учень виконав вправу рухаючись підтюпцем, 2 рази м'яч торкався фішки, або віддалявся на відстань 2 м.

9 балів - учень виконав вправу рухаючись підтюпцем, 1 раз м'яч торкався фішки, або віддалявся на відстань 2 м.

10 балів - учень виконав вправу рухаючись підтюпцем, м'яч не торкався фішки, не віддалявся на відстань 1 м.

11 балів - при обведенні фішек учень рухається підтюпцем, ведення здійснює лівою і правою ногою, фішек не торкається і не віддаляється від них більше ніж на 1 м.

12 балів при обведенні фішек учень рухається швидко і впевнено ведення здійснює лівою і правою ногою, фішек не торкається і не віддаляється від них більше ніж на 1 м.

Критерії оцінювання жонглювання м'ячем ми не розробляли, адже за таблицею оцінка відбувається за кількістю ударів по м'ячу від 1 до 12.

У сучасній педагогічній літературі виділяють три основні групи методів навчання: словесні, наочні та практичні.

У фізичному вихованні, здебільшого, використовують з наочних методів показ і демонстрацію, а до практичних на етапі засвоєння рухової дії — розучування по частинах і в цілому. Словесні методи: опис, пояснення, обговорення, інструкції, вказівки та ін. у загальній школі доцільно використовувати перед показом вправи, щоб сконцентрувати увагу учнів на основних елементах рухової дії, та у подальшому з метою корекції помилок учнів. Як ми вже зазначили, на нашу думку, використання цих методичних прийомів при роботі з дітьми, які мають стійкі вади слуху є досить складним і не завжди ефективним. Ми припускаємо, що на відміну від масових шкіл, на етапі ознайомлення дитини з порушеннями слуху з руховою дією є доцільним використовувати письмовий опис такої дії у сполученні з картинками, що ілюструють процес виконання такої дії. Як зазначено у підручнику "Теорія і методика фізичного виховання" під загальною редакцією Т. Ю. Круцевич (2012, с. 57), "Група методів, пов'язаних з передачею та засвоєнням друкованої інформації шляхом роботи з підручниками, книжками, навчальними картинками, програмованими посібниками, застосовується для стимулювання пізнавального інтересу та активності тих, хто займається, поглиблення їхніх знань у галузі спортивної техніки і методики технічної підготовки". Тобто можна зробити висновок, що використання методів навчання, у тому числі наочних, для дітей зі стійкими розладами слуху має певні відмінності від загальної практики та потребує вивчення з метою визначення найбільш ефективних шляхів їх застосування.

Особливістю наочних методів навчання полягає у використанні зображень, об'єктів і явищ, конкретних образів, які безпосередньо сприймають учні. До таких методів, у масовій школі, належить ілюстрування, демонстрування, спостереження. Щодо навчання руховим діям глухих і слабочуючих дітей, то до таких методів доцільно віднести ще й ознайомлення дитини з друкованим текстом, що пояснює техніку виконання рухової дії у поєднанні з її ілюструванням. При цьому слід зазначити, що ілюструвати виконання рухової дії доцільно більш детально, а опис її виконання повинен бути чітким і зрозумілим і цілком відповідним існуючій термінології у галузі фізичної культури. Ми окремо наголошуємо на цьому з огляду на те, що у сучасній науковій і методичній літературі дуже часто публікують опис вправ, згідно якого, людина, яка не є фахівцем у даній вузькій галузі, не може зрозуміти як саме виконати описану вправу. Наведемо такий приклад, у статті "Методика формування «відчуття м'яча» у юних футболістів 8-9 років на початковому етапі підготовки" (І. Б. Гринченко зі співавт., 2018) запропоновано для виконання такі вправи: "4. Центром підшви рухати м'яч по діагоналі в бік іншої ноги вперед-назад. 6. Прокочувати м'яч до себе підшвою – штовхнути м'яч перед собою зовнішньою стороною підйому (по черзі двома ногами). 7. Те ж саме, тільки однією ногою відвертаючись від м'яча". Ми, відмічаючи безперечну методичну цінність роботи авторів, не можемо не відмітити, що для нас є не зовсім зрозумілим, що саме треба виконати. Для того, щоб опис вправи був зрозумілим було би достатнім визначити вихідне положення з якого треба виконати вправу. Під час ознайомлення з технікою виконання рухових дій глухих дітей та дітей зі знизаним слухом припускати неможливо, адже наслідком буде неправильне формування у дитини уявлення про рухову дію.

Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики

Експериментальна частина дослідження проводилась на базі Одеської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №91 I-III ступенів для глухих дітей. У дослідженні брали участь учні 5-6 класів, які у позаурочний час відвідували факультативні заняття з футболу. Усього у дослідженні взяло участь 24 дитини з порушенням слуху, які були розділені на дві групи по 12 осіб. Під час проведення педагогічного дослідження діти були розділені на дві групи: у першій навчання рухових дій проводилось з використанням демонстрації методичних відео матеріалів та демонстрація рухової дії тренером-викладачем з футболу, у другій групі ми також використовували друкований опис рухової вправи проілюстрований малюнками, для чого були зроблені спеціальні плакати на які діти могли дивитись під час розучування рухових дій. Під час педагогічного дослідження діти засвоювали техніку виконання зупинки і передачі м'яча, ведення м'яча, удару по воротах та жонглювання м'ячем. Всі вправи, які виконували діти під час навчання були абсолютно ідентичними як і послідовність їх виконання. Оскільки ми мали досить обмежений контингент дітей і хотіли біти впевненими, що результати отримані в ході дослідження не залежать від особистої підготовки дітей, а є лише наслідком особливостей застосованої методики ми дітей першої групи прийому і передачі м'яча та ударам по воротах вчили без застосування розроблених плакатів, тобто за звичайною методикою, а техніку ведення м'яча та жонглювання ці діти засвоювали з використанням плакатів з ілюструванням і описом зазначених дій. Друга група навпаки за звичайною методикою засвоювала ведення м'яча та жонглювання, а плакатами користувалась при опануванні передач м'яча та ударів по воротах. Заняття футболу проводились у вигляді факультативу у позаурочний час. Ніхто з дітей до початку занять не займався футболу у спортивних секціях. На панування кожною руховою дією ми відвели по три заняття. Після трьох занять відбувалося контрольне виконання вправи, техніка якої оцінювалась за 12-бальною шкалою відповідно описаних вище критеріїв оцінки. Кожна з двох груп дітей була перед початком виконання контрольної вправи у 2 випадках завчасно ознайомлена з критеріями оцінки контрольної вправи і у інших випадках таке ознайомлення відбулося після виконання контрольної вправи. Критерії оцінки були представлені у вигляді друкованого тексту.

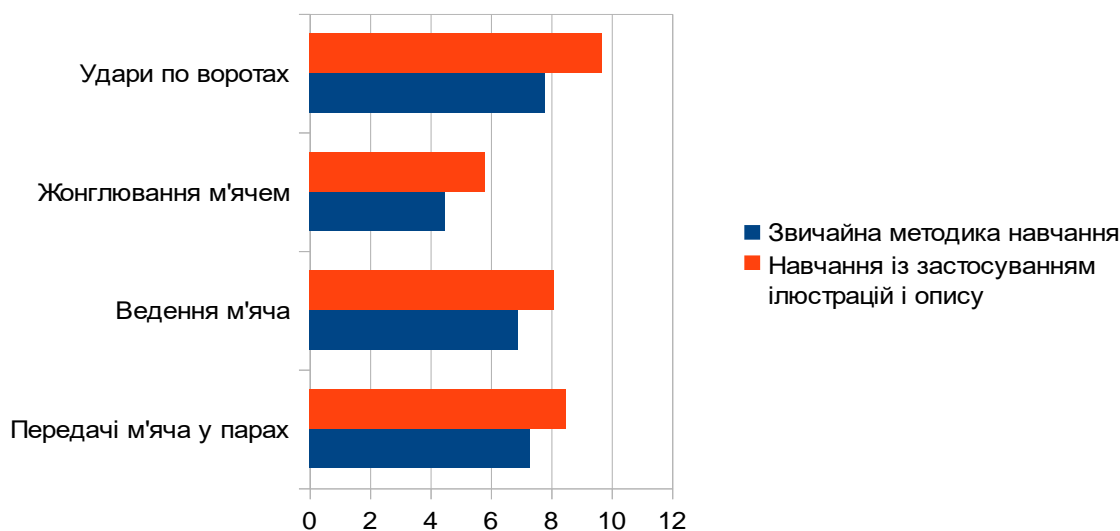
Результати дослідження представлені у таблиці 1 та на діаграмі 1.

Таблиця 1.

Середній бал виконання контрольних вправ по групах (у балах)

Застосована методика навчання	Перша група	Друга група
Передачі м'яча у парах		
Звичайна методика навчання	7,3	
Навчання із застосуванням ілюстрацій і опису		8,5
Ведення м'яча		
Звичайна методика навчання		6,9
Навчання із застосуванням ілюстрацій і опису	8,1	
Жонглювання м'ячем		
Звичайна методика навчання	5,8	
Навчання із застосуванням ілюстрацій і опису		4,5
Удари по воротах		
Звичайна методика навчання		7,8
Навчання із застосуванням ілюстрацій і опису	9,7	

Діаграма 1.

Як показали наші дослідження звичайна методика навчання рухових дій на початковому етапі, яку застосовують у загальноосвітніх школах у всіх вправах виявилася менш ефективною, ніж запропонована нами. Такі відміни є статистично достовірними ($P < 0,05$). Результат дослідження цілком підтвердили нашу гіпотезу, що додаткове застосування письмових пояснень та ілюстрацій при навчанні дітей з порушеннями слуху має значних позитивний вплив на швидкість і якість засвоєння рухової дії.

Висновки. Аналіз і теоретичне узагальнення матеріалів дослідження дозволило нам зробити такі висновки:

У зв'язку з переходом до інклюзивної форми навчання дітей з особливими освітніми потребами виникла нагальна потреба переосмислення наявних методик навчання руховим діям з метою створення методичних рекомендацій для вчителів фізичної культури, які працюють в інклюзивних класах.

Для дітей, які мають стійкі розлади слуху застосування показу і демонстрації є недостатнім при навчанні руховим діям, а можливість застосування словесних методів навчання обмежена внаслідок відсутності у переважної більшості вчителів і тренерів, які працюють у школі навичок жестової мови і відсутності компетентності у помічників учителя при перекладанні термінів, що застосовуються у фізичному вихованні.

В ході нашого дослідження ми з'ясували, що методика навчання із застосування спеціально розроблених плакатів з описанням техніки виконання та ілюстрацій технічних елементів футболу виявилася значно ефективнішою ніж звичайна методика навчання фізичним вправам. При цьому слід окремо підкреслити. Що письмове описання рухової дії має бути стислим, коректним і зрозумілим. Найкраще такий опис починати з вихідного положення і описувати вправу у відповідності з загальноприйнятою у гімнастиці формою. Опис рухової дії слід супроводжувати ілюстраціями.

Розроблена нами методика навчання технічним діям у футболі для дітей з порушеннями слуху і критерії оцінки деяких контрольних вправ може бути застосовані тренерами і вчителями фізичної культури, які працюють у інклюзивних класах.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження ми вбачаємо у вивченні умов, доцільності і

ефективності застосування інших засобів навчання у фізичному вихованні дітей з порушеннями слуху, розробці методичних рекомендацій для вчителів фізичної культури, які працюють в інклюзивних класах не тільки з футболу, але й з інших розділів шкільної програми.

Література

1. Байкина Н. Г. Диагностика и коррекция двигательной сферы у лиц с нарушением слуха : учебн. пособие / Нина Григорьевна Байкина. – Запорожье : ЗГУ, 2003. – 232 с.
2. Богданова Т. Г. Сурдопсихология : учеб. пособие для студ. вузов / Тамара Геннадиевна Богданова. – М. : Academia, 2002. – 220, [1] с.
3. Григорьева Л. П. Психофизиология развития внимания у детей в норме и со сложными сенсорными нарушениями / Л. П. Григорьева // Дефектология. – 2002. – № 1. – С. 3–13.
4. Гринченко І.Б., Наконечний В.О., Сікора В.В., Карпунець Т.В. Методика формування «відчуття м'яча» у юних футболістів 8-9 років на початковому етапі підготовки / Здоров'я, спорт, реабілітація. - №4, 2018. - с. 23-29. - <http://doi.org/10.5281/zenodo.2536452>
5. Евсеев С. П. Адаптивная физическая культура : учеб. пособие для высш. и сред. проф. учеб. заведений / С. П. Евсеев, Л. В. Шапкова. – М. : Сов. спорт, 2000. – 238, [1] с. – (Физическая культура и спорт инвалидов и лиц с отклонениями в состоянии здоровья).
6. Івахненко А.А. Корекція та розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор: монографія / А. А. Івахненко. - Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. - 214 с.
7. Колишкін О. В. Використання засобів адаптивної фізичної культури під час корекції рухових порушень дітей із розладами слуху / О. В. Колишкін // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 22-24.
8. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студентів вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту: Т1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання / Т.Ю. Круцевич. – К., 2008. – 392 с.
9. Мاستюкова Е. М. Ребенок с отклонениями в развитии : Ранняя диагностика и коррекция / Елена Михайловна Мاستюкова. – М. : Просвещение, 1992. – 94 с.
10. Розанова Т. В. Развитие памяти и мышления глухих детей / Татьяна Всеволодовна Розанова. – М. : Педагогика, 1978. – 230 с.
11. Соловьев И. М. Особенности восприятия у глухих школьников / И. М. Соловьев // Дефектология. – 1971. – № 1. – С. 9–15.

References

1. Baikina N. G. (2003) Diagnostika i korekzia dvigatelnoi sfery u liz s narusheniem sluha [Diagnosis and correction of the motor sphere in persons with hearing impairment: textbook. allowance]. Zaporogie: ZNU, 232 [in Ukrainian].
2. Bogdanova T.G. (2002) Surdopsihologia [Deaf psychology: textbook. manual for students. universities]. M.: Academia, 220 [in Russian].
3. Grigorieva L. P. Psihofiziologia (2002) Razvitie vnimania u detey v norme i so slozhnymi sensorynymi narusheniyami [Psychophysiology of attention development in children with normal and complex sensory disorders]. Defectology,1, 3–13 [in Russian].
4. Grinchenko I. B. , Nakonechny V. O., Sikora V. V., Karpunets T. V. (2018) Metodi formuvaniya vidhuttia miaha u yunyh futbolistiv 8-9 rokiv na pohatkovomu etapi pidgotovky [Methods of forming the "feeling of the ball" in young players 8-9 years at the initial stage of training] / Health, sports, rehabilitation, 4, 23-29. - <http://doi.org/10.5281/zenodo.2536452> [in Ukrainian].
5. Evseev S. P. (2000) Adaptivnaya fiziheeskaya kultura [Adaptive physical culture] textbook allowance for higher. and middle. prof. textbook institutions. M.: Sov. sport, 238 [in Russian].
6. Ivakhnenko A. A (2014) Korekzia i rozvytok psohomotornoj funkzii gluhih detei molodshogo shklnogo viku zasobamy ruhlyvyh igor [Correction and development of psychomotor function of deaf children of primary school age by means of mobile games] monograph. Zaporozhye: ZNTU, 214 [in Ukrainian].
7. Kolyshkin O. V. (2002) Vykorystannia zasobiv adaptivnoi fizyhoi kultury pid has korekzii ryhovyh porushen ditei iz rozladamy sluhu [The use of adaptive physical culture during the correction of motor disorders in children with hearing disorders] Defectology, 3, 22-24 [in Ukrainian].
8. Krutsevich T. Y. (2008) Teoiria ta metodyka fizyhoi kultury [Theory and methods of physical education] a textbook for students of higher education. institutions of phys. education and sports: T1, 58-59 [in Ukrainian].
9. Mastjukova E. M. (1992) Rebenok s narusheniyami v razvitii: ranniaya diagnostika i korekzia [Child with developmental disorders: Early diagnosis and correction]. M.: Prosveshenie, 94 [in Russian].
10. Rozanova T. V. (1978) Razvitie pamiati i myshlenia gluhih detei [Development of memory and thinking of deaf children] M.: Pedagogika, 230 [in Russian].
11. Soloviev I. M. (1971) Osobennosti vospriyatia u gluhih shkolnikov [Features of perception in deaf schoolchildren] Defectology, 1, 9–15 [in Russian].